

ΤΜΗΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ
ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ
ΗΛΙΚΙΑ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ
ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΟΜΗΛΙΚΩΝ

Μπαίνοντας στην τάξη..

Ένας οδηγός για νέες/ους
εκπαιδευτικούς μικρών παιδιών

ΛΗΔΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗ
ΚΑΛΛΙΡΟΗ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ
ΜΑΡΙΑ ΣΑΜΑΡΑ
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΣΩΤΗΡΙΟΥ

21/12/2020

Μπαίνοντας στην τάξη ...

Ένας οδηγός για νέες/ους εκπαιδευτικούς μικρών παιδιών

Περιεχόμενα

Ένας οδηγός για νέες/ους εκπαιδευτικούς μικρών παιδιών

Τι είναι, λοιπόν, ο οδηγός που κρατάς στα χέρια σου;

Αρχίζοντας (η πρόκληση της προσαρμογής ή της «επαναπροσαρμογής»)

Βάζοντας όρια

Ζητώντας βοήθεια

Εμείς και οι άλλοι (οι σχέσεις με τους/τις συναδέλφους)

Enter Covid-19 (σύντομες σκέψεις για τη διαχείριση του κορωνοϊού στο νηπιαγωγείο)

Ένας οδηγός για νέες/ους εκπαιδευτικούς μικρών παιδιών

Πριν από λίγο καιρό (λίγους μήνες ή και λίγα χρόνια) αποφοίτησες και η χαρά για το πτυχίο έχει κοπάσει. Έρχεται να αντικατασταθεί από τον ενθουσιασμό και την αγωνία για την προσαρμογή στην τάξη ως ο/η «υπεύθυνος/η» παιδαγωγός αυτή τη φορά, και μάλιστα στις τόσο ιδιαίτερες συνθήκες του COVID-19! Καταλαβαίνουμε πόσα πολλά πράγματα μπορεί να περνάνε από το μυαλό σου.

Είναι αλήθεια ότι η νέα εμπειρία είναι πολυεπίπεδη. Ο/η εκπαιδευτικός έρχεται σε επαφή, και πρέπει να διαχειριστεί, όλους του εμπλεκόμενους στη μαθησιακή διαδικασία, δηλαδή τους/ις μαθητές/τριες, ατομικά αλλά και ως ομάδα, τους γονείς τους (με τις πολλές δικές τους αγωνίες), αλλά και τις σχέσεις με τους/τις συναδέλφους, το/τη διευθυντή/τρια και, κυρίως, τα δικά του συναισθήματα που καμία φορά φοβάται ότι θα τον κατακλύσουν. Η αναγνώριση των «εξωτερικών και των «εσωτερικών» συναισθηματικών προκλήσεων είναι το πρώτο βήμα για την αντιμετώπισή τους!

Τι είναι, λοιπόν, ο οδηγός που κρατάς στα χέρια σου;

Ο οδηγός αυτός έχει στόχο να σε βοηθήσει στο καινούριο σου βήμα, προσεγγίζοντας το συναισθηματικό μέρος της νέας αρχής. Ο οδηγός δεν προσεγγίζει το καθαρά «εκπαιδευτικό» μέρος για το οποίο μοιάζει οι περισσότεροι/ες νέοι/ες παιδαγωγοί να είναι κατάλληλα προετοιμασμένοι/ες. Εστιάζει στη συναισθηματική συνιστώσα της νέας εμπειρίας, της διδασκαλίας, που πολλές φορές μοιάζει πιο απαιτητική.

Η αφορμή για την συγγραφή του οδηγού αυτού είναι ερωτήματα και προβληματισμοί που

θέτουν νέοι/ες εκπαιδευτικοί που είναι στη δική σου θέση¹. Συνεργάτες του ΣΥΚΕΟΜ (Συμβουλευτικό Κέντρο Ομηλίκων) που και αυτές είναι νέες παιδαγωγοί συγκέντρωσαν τέτοια ερωτήματα: για την ακρίβεια κατέγραψαν συγκεκριμένα περιστατικά που τις προβλημάτισαν. Εμείς, οι καθηγήτριες της σχολής από την οποία αποφοίτησες και υπεύθυνες του ΣΥΚΕΟΜ σκεφτήκαμε κάπως να ομαδοποιήσουμε αυτά τα ερωτήματα, να προσπαθήσουμε να τα εντάξουμε σε ένα γενικότερο πλαίσιο και να αποπειραθούμε να σκεφτούμε για αυτά. Χρειάζεται να τονιστεί ότι τα περιστατικά που καταγράφονται δεν μπορεί να τα δει κανείς μονόπλευρα. Μπορεί να γίνουν πολλές υποθέσεις, οι οποίες να είναι συμπληρωματικές, και όχι αλληλοαποκλειόμενες.

Ο οδηγός, επομένως, δεν περιλαμβάνει «συνταγές», γιατί τίποτα μέσα σε μία τάξη δεν λειτουργεί έτσι, αλλά ερεθίσματα για σκέψη που μπορούν να οδηγήσουν το/την κάθε νέο/α παιδαγωγό να βρει το δικό του τρόπο να διαχειριστεί την πολυπλοκότητα της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Μάλιστα, ο οδηγός περιλαμβάνει και περιγραφές νέων εκπαιδευτικών για το πώς τελικά κατάφεραν να διαχειριστούν μία κατάσταση που τους προβλημάτιζε.

Σκοπός μας είναι ο οδηγός αυτός να ανανεώνεται διαρκώς, με θέματα/προβληματισμούς που θέτουν οι νέοι/ες εκπαιδευτικοί σαν εσένα. Θα χαρούμε πολύ να λάβουμε τη δική σου συμβολή (περιγραφές καταστάσεων, ερωτήματα, προβληματισμοί) που θα μπορούμε να εντάξουμε στον οδηγό.

Το βασικό σημείο είναι ότι δεν είσαι μόνη/ος! Η αρχή μπορεί να μοιάζει δύσκολη, αλλά σύντομα, ξεπερνώντας τις δυσκολίες, θα μπορέσεις να βρεις τον δικό σου τρόπο να απολαύσεις την εμπειρία της διδασκαλίας στην τάξη μαζί με τους/τις μικρούς/ες μαθητές/τριες σου!

¹ Να σημειώσουμε ότι σε όλα τα παραδείγματα που παρατίθενται τα ονόματα των παιδιών είναι αλλαγμένα ώστε να διασφαλιστεί η ανωνυμία

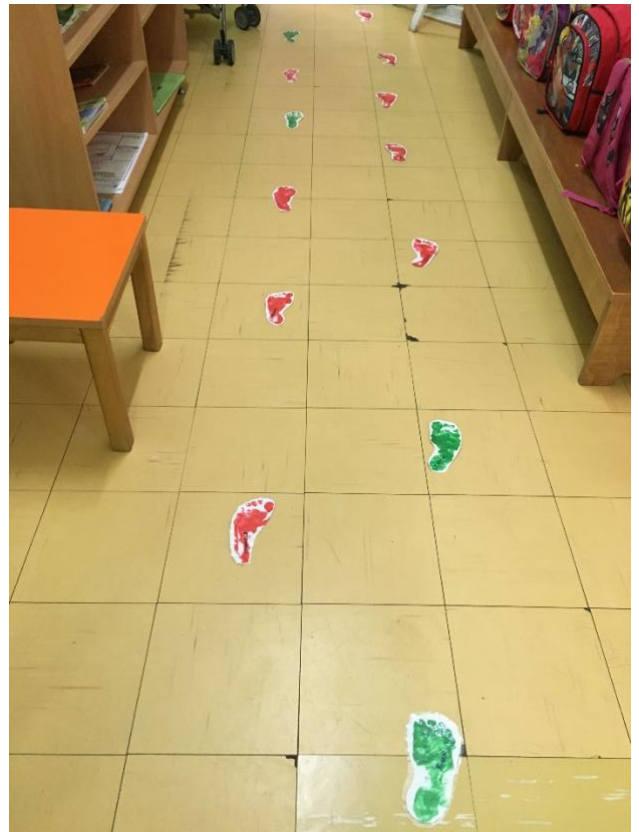
Αρχίζοντας

(η πρόκληση της προσαρμογής ή της «επαναπροσαρμογής»)

Η είσοδος του παιδιού στην προσχολική εκπαίδευση είναι ένα μεγάλο βήμα για ολόκληρη την οικογένεια, καθώς σηματοδοτεί την πρώτη συστηματική προσπάθεια αποχωρισμού του παιδιού από το πλαίσιο της οικογένειας. Η περίοδος προσαρμογής στο σχολείο αφορά ασφαλώς τα παιδιά, αλλά όχι μόνο αυτά: αφορά και τους γονείς τους, όπως επίσης και τους/τις εκπαιδευτικούς που έχουν να διαχειριστούν αυτή την πολύπλοκη διεργασία. Όπως θα δούμε και στη συνέχεια, ως περίοδος προσαρμογής (ή «επαναπροσαρμογής») θεωρείται και κάθε επιστροφή στο σχολείο μετά από μακρά απουσία (όπως, ας πούμε, μετά από την καραντίνα)

Τα παιδιά, αλλά και οι γονείς τους, αγωνιούν για το «ξένο», το άγνωστο, το νέο που θα κληθούν να αντιμετωπίσουν στο σχολείο. Είναι μάλλον αναμενόμενο τα παιδιά να δυσκολευτούν στον αποχωρισμό, αλλά κάθε παιδί εκφράζει την αναστάτωσή του με διαφορετικό τρόπο. Θυμόμαστε πάντα ότι τα παιδιά, ειδικά τα πολύ μικρά παιδιά, πολλές φορές δεν εκφράζουν με λόγια τα συναισθήματά τους- πολλές φορές ακόμα και τα ίδια δεν κατανοούν τι τους συμβαίνει. Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό ο/η εκπαιδευτικός να έχει «ανοιχτές κεραίες»: να προσπαθεί να αντιληφθεί τα συναισθήματα των μικρών μαθητών, όποια και αν είναι αυτά, όσο περίπλοκα ή και αντιφατικά είναι. Για παράδειγμα, τα παιδιά μπορεί να αισθάνονται θλίψη, αγωνία, θυμό που οι γονείς τους τα παράτησαν, ενοχή που αυτά τους «άφησαν πίσω», αλλά και αντίθετα χαρά που βρήκαν άλλα παιδιά να παίξουν και περηφάνια που μεγαλώνουν. Και όλα αυτά σε διαφορετικές στιγμές της ίδιας ημέρας ή και συγχρόνως!

Είναι αναμενόμενο ο/η παιδαγωγός πολλές φορές να αισθάνεται ότι «τα χάνει» μέσα σε όλη αυτή την πολυπλοκότητα. Είναι σαφώς πολύ πιο εύκολο να κατανοήσει το συναίσθημα του παιδιού όταν, ας πούμε, αυτό δακρύζει το πρωί όταν αποχωρίζεται τη μαμά ή τον μπαμπά. Όπως, όμως, και εμείς δεν έχουμε ένα συναίσθημα όλη την ημέρα, ή όλη την εβδομάδα, έτσι και τα συναισθήματα των μικρών παιδιών εναλλάσσονται, χωρίς αυτό να τα κάνει λιγότερο αυθεντικά. Δηλαδή, όταν ένα παιδί που είναι θλιμμένο το πρωί, το μεσημέρι δείχνει να απολαμβάνει το παιχνίδι κατασκευών που παίζει, δεν σημαίνει ότι το πρωί δεν ήταν θλιμμένο. Ευτυχώς για το ίδιο, το συναίσθημα θλίψης δεν το κατέκλυσε και του επέτρεψε να χαρεί το παιχνίδι αργότερα. Ο/η εκπαιδευτικός θα προσφέρει μεγάλη υπηρεσία όταν αναγνωρίσει ως αυθεντική τη θλίψη του (δηλ. το

παιδί δεν «κάνει» ότι στεναχωριέται, ούτε θέλει να «χειριστεί» τους γονείς) και αντίστοιχα αναγνωρίζει και την ικανότητά του να αντέξει το συναίσθημα και να μπορεί να προχωρήσει.

Υπάρχουν, βέβαια, και παιδιά που δεν μπορούν να αντέξουν τον αποχωρισμό. Αυτό μπορεί να εκφράζεται με κλάμα -το παιδί, ας πούμε, να κλαίει πολύ έντονα ή και λιγότερο έντονα, αλλά να δείχνει να μην μπορεί να ηρεμήσει. Η διαδικασία του αποχωρισμού είναι μία μακρά διαδικασία που οφείλει να ακολουθεί την ικανότητα του παιδιού (αλλά και του γονέα) να αισθανθεί ασφαλές στο νέο χώρο. Σημαντικό, δε, για αυτά τα παιδιά, αλλά και για όλα τα μικρά παιδιά, είναι να υπάρχει ένα «άτομο αναφοράς», ένας/μία συγκεκριμένος/η εκπαιδευτικός που θα αναλάβει να συνοδεύσει το παιδί σε αυτή τη διαδικασία του αποχωρισμού.

Άλλα παιδιά μπορεί να κρύβουν τη αγωνία τους για τον αποχωρισμό κάτω από φαινομενικά άσχετες συμπεριφορές. Πολύ χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των παιδιών που αρνούνται να φάνε οτιδήποτε στο σχολείο-δεν αισθάνονται άνετα να φάνε σε ένα μέρος που τους φαίνεται ξένο. Η παρακάτω περιγραφή από την προσωπική εμπειρία μίας απόφοιτης του ΤΕΑΠΗ αφορά την έντονη δυσκολία ενός παιδιού να μείνει στο χώρο της τάξης και να ενταχθεί σε αυτή:

Μεικτό τμήμα νηπίων/προνηπίων, ιδιωτικό νηπιαγωγείο, 16 παιδιά, μαθητής 4 χρονών

Ο Κίμωνας είναι ένα αγόρι με μειωμένο ενδιαφέρον στις εκπαιδευτικές διαδικασίες και συχνές τάσεις φυγής από την τάξη, για παράδειγμα ανοίγει την πόρτα και προσπαθεί να φύγει να πάει στην αυλή. Σε καμία δραστηριότητα, ούτε και στον κύκλο, αλλά ούτε και σε ομαδικά παιχνίδια δεν συμμετέχει. Η παρότρυνση της νηπιαγωγού να τον φέρει κοντά της με ποικίλους τρόπους, π.χ. να τον κάνει βοηθό ή να του ζητήσει να αφηγηθεί εκείνος κάτι αντ' αυτής δεν είχε κανένα αποτέλεσμα. Ο Κίμωνας επιδιώκει συνεχώς να απομακρύνεται από την ομάδα και να κάνει κάτι δικό του, μακριά από τους άλλους, ακόμα και το φαγητό του προτιμά να το τρώει μόνος, χάρια από την ομάδα.

Πόσο σημαντικό θα είναι για τον Κίμωνα (και τον κάθε Κίμωνα) ο/η παιδαγωγός να αναγνωρίζει την αγωνία του για τον αποχωρισμό από τους γονείς που τον οδηγεί να μην αντέχει να συμμετέχει στην τάξη και να τον διαβεβαιώσει ότι οι γονείς του θέλουν πάρα πολύ να έρχεται στο σχολείο και να περνά καλά, ότι θα τον περιμένουν με μεγάλη χαρά το μεσημέρι και ότι κανείς δεν θα τον ξεχάσει! Η αγωνία για τον αποχωρισμό δεν είναι κάτι που εμφανίζεται μόνο στην πολύ αρχή της σχολικής χρονιάς, τον πρώτο χρόνο φοίτησης σε σχολείο. Πολλά παιδιά δυσκολεύονται να προσαρμοστούν για πολύ καιρό, ή μπορεί το άγχος να εμφανιστεί μετά από ένα χρονικό διάστημα (όταν καταλάβουν ότι το σχολείο είναι μία μόνιμη κατάσταση!) ή πολύ συχνά συμβαίνει να εμφανίζεται μετά από τις διακοπές (τις διακοπές των Χριστουγέννων, για παράδειγμα). Ειδικά την περίοδο του κορωνοϊού το άγχος αποχωρισμού μπορεί να εμφανιστεί μετά τη λήξη της καραντίνας, όπου τα παιδιά επιστρέφουν στο σχολείο μετά από μακρά παραμονή στο σπίτι και μάλιστα σε συνθήκες γενικευμένου άγχους και

ανησυχίας.

Η δυσκολία της προσαρμογής -το αίσθημα της ανασφάλειας, ότι είναι μόνη και ότι πρέπει να τα βγάλει πέρα μόνη της- φαίνεται να ταλαιπωρεί τη μικρή μαθήτριά στην περίπτωση που περιγράφει μία νέα εκπαιδευτικός, απόφοιτη του ΤΕΑΠΗ:

Τμήμα νηπίων, δημόσιο νηπιαγωγείο, 19 παιδιά, μαθήτριά 5 χρονών.

Η Μαίρη κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας και μετά την προτροπή της δασκάλας σηκώνει το χέρι της, αλλά όταν η δασκάλα της δίνει τον λόγο εκείνη δυσκολεύεται να μιλήσει και μοιάζει να ντρέπεται, με αποτέλεσμα κάποιες φορές να μη μοιράζεται τελικά τη σκέψη της. Φαίνεται να έχει μεγάλη αγωνία και άγχος για αυτά που καταφέρνει π.χ. αμφιβάλλει ότι η ζωγραφιά της είναι ωραία. Η δασκάλα έχει επίσης προσέξει ότι η Μαίρη δεν ζητά βοήθεια όταν δυσκολεύεται. Όταν π.χ. δεν μπορεί να βάλει τα πράγματά της στην τσάντα της, καθώς δεν της χωράνε, αντί να ζητήσει βοήθεια, προσπαθεί εντατικά και κλαίει σιωπηλά. Εάν η δασκάλα τη ρωτήσει τι έχει εκείνη απαντά ότι είναι καλά.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η ένταξη του παιδιού στο σχολείο δημιουργεί αναστάτωση και στους γονείς. Τα συναισθήματα είναι ανάμεικτα: συναισθήματα χαράς και υπερηφάνειας για το παιδί που μεγαλώνει, αλλά και συναισθήματα λύπης, ή ακόμα και πένθους, για το παιδάκι που «φεύγει» και μας «αφήνει». Κάποιες φορές, δε, αυτό εκφράζεται ως ανταγωνισμός προς το σχολείο και τους/τις εκπαιδευτικούς!

Το άγχος των γονέων άλλες φορές έχει ως αποτέλεσμα αυτοί να κάνουν υπερβολικά πολλές ερωτήσεις, σαν να μην μπορούν να σκεφτούν τίποτα, σαν να ζητάνε οι εκπαιδευτικοί να τους διαβεβαιώσουν για τα πιο αυτονόητα πράγματα, πχ. «τι θα γίνει εάν το παιδί θέλει νερό;». Είναι σαν να γίνονται και αυτοί μικροί και να πηγαίνουν και αυτοί για πρώτη φορά σχολείο. Σημαντικό είναι οι εκπαιδευτικοί να τους αντιμετωπίζουν ως ενήλικες και να μην θεωρούν ότι πρέπει να τους υπαγορεύσουν τη συμπεριφορά τους. Άλλοι γονείς μπορεί να έχουν την τάση να ελέγχουν το σχολείο, τους/τις παιδαγωγούς και όλο το πλαίσιο της τάξης, σαν να μην είναι έτοιμοι να αφήσουν το παιδί να αποχωριστεί και να «φύγει προς τα μπροστά». Χαρακτηριστικό παράδειγμα αναφέρει μία απόφοιτος της Σχολής:

Τμήμα νηπίων, ιδιωτικό νηπιαγωγείο, 17 παιδιά, μαθήτριά 5 χρονών

Η Αντιγόνη δυσκολεύεται πολύ με το φαγητό και η ώρα του μεσημεριανού είναι για εκείνην πολύ δύσκολη. Δεν θέλει σε καμία περίπτωση να φάει το φαγητό που προσφέρει το σχολείο, οπότε έχει συμφωνηθεί να της δίνει η μαμά της φαγητό από το σπίτι. Όμως, ακόμα και αυτό, βρίσκει δικαιολογίες να μην το φάει (είναι ζεστό, είναι κρύο, δεν έχει αρκετή σάλτσα, έχει πολλή σάλτσα κοκ). Οι γονείς κάθε ημέρα όταν έρχονται να την πάρουν ελέγχουν σχολαστικά το τάπερ που επιστρέφει η Αντιγόνη από

το σχολείο, ρωτάνε και επιμένουν να μάθουν τι ακριβώς έχει φάει η κόρη τους στο σχολείο και δηλώνουν απογοητευμένοι από τη δασκάλα που δεν «πιέζει» αρκετά την Αντιγόνη να φάει.

Πώς θα μπορούσε ένας/μία εκπαιδευτικός να διαχειριστεί τη δυσκολία προσαρμογής των μικρών παιδιών (και των γονέων); Συνταγές δεν υπάρχουν, καθώς κάθε περίπτωση είναι διαφορετική και ο/η εκπαιδευτικός καλείται να σκεφτεί για κάθε μία ξεχωριστά. Παρακάτω παρατίθεται μία περιγραφή που προσέφερε μία απόφοιτος του ΤΕΑΠΗ από τη διαδικασία προσαρμογής της μικρής Μαργαρίτας. Ο αποχωρισμός της Μαργαρίτας από τους γονείς, που ήταν δύσκολος και έμοιαζε επώδυνος για όλους, φαίνεται να επιτεύχθηκε χάρη στην ενσυναίσθηση των εκπαιδευτικών (οι οποίες έδειξαν κατανόηση στην αγωνία της Μαργαρίτας, αλλά ταυτόχρονα προσέφεραν την κατάλληλη πλαισίωση ώστε να τη διαχειριστεί) και τη συνεργασία με τους γονείς.

Τμήμα προ-προνηπίων, ιδιωτικό νηπιαγωγείο, δυο εκπαιδευτικοί, 13 παιδιά, μαθήτρια 3 χρονών
Η Μαργαρίτα δυσκολεύεται πολύ στην προσαρμογή. Από την πρώτη μέρα που ήρθε στο σχολείο δυσκολεύεται τρομερά στον αποχωρισμό από τη μαμά της και κλαίει. Το πολύ έντονο συναίσθημα θλίψης διαρκεί για ώρες μετά, ακόμα και εάν στη συνέχεια φαίνεται να περνάει καλά στο σχολείο. Είναι το μόνο παιδί στην τάξη που ακόμα και τον Φεβρουάριο δεν έχει προσαρμοστεί πλήρως: έχει ακόμα δυσκολίες στον πρωινό αποχωρισμό. Οι εκπαιδευτικοί της τάξης συζήτησαν με τους γονείς και πρότειναν να υπάρχει μια ρουτίνα στον πρωινό αποχαιρετισμό, να τηρείται συγκεκριμένος χρόνος που χαιρετιούνται και να αντιμετωπίζουν και εκείνοι την κατάσταση με θετικό συναίσθημα, όσο περισσότερο μπορούν. Παράλληλα ζητήθηκε να φέρνει τη Μαργαρίτα στο σχολείο ο μπαμπάς με τον οποίο φάνηκε να μπορεί να αποχωριστεί λίγο καλύτερα. Με αυτές τις αλλαγές υπήρξε εξέλιξη. Όταν η Μαργαρίτα φάνηκε να έχει κάνει βήματα στον αποχωρισμό ζητήθηκε από τις εκπαιδευτικούς συγκεκριμένη ημέρα να την φέρνει και η μαμά στο σχολείο, ώστε να «δουλευτεί» και με εκείνη ο αποχωρισμός. Στον αποχωρισμό οι εκπαιδευτικοί δεν παρενέβαιναν και όταν τελείωνε η διαδικασία βρίσκονταν κοντά της για αγκαλιά ή συζήτηση. Πολύ σύντομα η Μαργαρίτα φάνηκε να νιώθει πιο άνετα με μια από τις παιδαγωγούς, έδειχνε να της έχει περισσότερη εμπιστοσύνη και ήταν η μόνη με την οποία ηρεμούσε λίγο μετά τον αποχωρισμό. Στην αρχή η συγκεκριμένη παιδαγωγός ήταν παρούσα και τη φρόντιζε, αργότερα μες τη χρονιά της έλεγε πως είναι εκεί εάν χρειάζεται να συζητήσει, ωστόσο την άφηνε μόνη να το διαχειριστεί. Σταδιακά, μέχρι το τέλος της χρονιάς, η Μαργαρίτα έμπαινε με χαρά στο σχολείο (το ίδιο και η μαμά!), ο αποχωρισμός γινόταν με ηρεμία και η Μαργαρίτα μπορούσε πλέον να εκφράσει και να διαχειριστεί τα συναισθήματά της.

Δεν είναι μόνο, όμως, τα παιδιά και οι γονείς που έρχονται αντιμέτωποι με το «ξένο» στην αρχή της χρονιάς. Αντίστοιχα και ο/η εκπαιδευτικός δεν γνωρίζει τα παιδιά (και τους γονείς τους):

και αυτός/ή, λοιπόν, χρειάζεται χρόνο! Χρόνο για να μάθει τους/τις μαθητές/τριες του/της, να γνωρίσει τη λειτουργία της ομάδας της τάξης, τους/τις συναδέλφους που θα συνεργαστεί, τον ίδιο το χώρο της τάξης, χρόνο, εν τέλει, να σκεφτεί αυτή τη νέα αρχή με τις ιδιαιτερότητές της. Όσο έμπειρος/η ή άπειρος/η είναι ένας/μία εκπαιδευτικός, η προσαρμογή σε νέες συνθήκες, σε νέες αρχές, δεν παύει να είναι ένα μεγάλο βήμα που από τη μία μεν τρομάζει, αλλά από την άλλη ελπίζουμε να ξυπνά και τη επιθυμία για δημιουργία.

Βάζοντας όρια

Όλοι ασχολούνται με τα περίφημα «όρια». Παιδαγωγοί, γονείς, διευθυντές/τριες σχολείων, οι «ειδικοί» στις συζητήσεις στην τηλεόραση ή στο ίντερνετ... Είναι κάποια καινούρια μόδα; Ή μήπως η θέσπιση ορίων είναι κάτι που γινόταν πάντα, ίσως κάπως αυτόματα, άλλοτε επιτυχημένα και άλλοτε όχι;

Ίσως ο όρος «όρια» να είναι σχετικά καινούριος, αλλά θεωρητικοί της ανάπτυξης των παιδιών έχουν από πολύ παλιά μιλήσει για την ανάγκη οριοθέτησης. Ο Winnicott, ας πούμε, εδώ και πάνω από 50 χρόνια έχει περιγράψει πώς η σχέση με ένα «αρκετά καλό» (δεν ψάχνουμε κάποιον «τέλειο» -άλλωστε, ούτε μπορεί ποτέ να υπάρξει κάποιος «τέλειος»!) φροντιστή (είτε αυτός είναι γονέας, είτε παιδαγωγός) περιλαμβάνει οπωσδήποτε σταδιακές ματαιώσεις ή αυτό που θα λέγαμε σήμερα (τα ανάλογα με την ηλικία) όρια. Αλλιώς η παντοδυναμία των παιδιών δεν μπορεί να τιθασευτεί, τα παιδιά δεν μπορούν να αντέξουν και να διαχειριστούν τις απαιτήσεις και τις αυξανόμενες δυσκολίες της πραγματικότητας, ούτε να δημιουργήσουν πραγματικές αμφίδρομες σχέσεις, αλλά μόνο σχέσεις εξάρτησης. Τελικά, η οριοθέτηση είναι θέμα ψυχικής ασφάλειας!

Αναφορικά με την οριοθέτηση τίθεται πάντα ένα θέμα διαφοροποίησης: «εγώ είμαι εγώ και εσύ είσαι εσύ» και έχουμε διαφορετικούς ρόλους. Το ερώτημα πολύ συχνά είναι: αντέχουμε το ρόλο του/ης υπεύθυνου/ης εκπαιδευτικού, αυτού/ής που μπορεί να συναισθανθεί, να κατανοήσει, αλλά και να θέσει τα απαραίτητα όρια ώστε να λειτουργήσει η ομάδα και η εκπαιδευτική διαδικασία; Αντέχουμε να είμαστε εμείς οι ενήλικοι σε αυτή τη σχέση (που σημαίνει ότι θα πρέπει να υποδεχτούμε και τη δυσφορία των παιδιών εάν τους εμποδίσουμε να κάνουν κάτι που εκείνη τη στιγμή τους ευχαριστεί, πχ. «θα πρέπει να σταματήσεις να πιτσιλάς το νερό γύρω-γύρω»), ή μήπως αισθανόμαστε αδύναμοι/ες ή ανίκανοι/ες να θεσπίσουμε τα απαραίτητα όρια και ίσως ταυτιζόμαστε υπερβολικά με τα παιδιά και εγκαταλείπουμε το ρόλο μας; Είναι σημαντικό να διερευνήσουμε τι πραγματικά αισθανόμαστε για τα όρια (σε συνειδητό και, ίσως, σε όχι τόσο συνειδητό επίπεδο). Θεωρούμε ότι «θα στεναχωρηθούν πολύ τα παιδιά», λέμε από μέσα μας «έλα, μωρέ, παιδιά είναι» και τα δικαιολογούμε λέγοντας «και εγώ τέτοια έκανα» ή φοβόμαστε ότι «δεν θα μας ακούσουν»; Τα παιδιά, ακόμα και τα πολύ μικρά, αντιλαμβάνονται τη δική μας αγωνία για την οριοθέτηση και

μερικές φορές είναι σαν να «μπαίνουν σε κόντρα» μαζί μας, για να δουν ποιος θα επικρατήσει (ή για να δουν εάν τελικά κάποιος/α μπορεί να τους αντέξει και να τους «κρατήσει»). Το παρακάτω παράδειγμα ίσως εμπίπτει σε αυτή την κατηγορία.

Τμήμα προνηπίων, ιδιωτικό νηπιαγωγείο, 12 παιδιά, μαθητής 4 χρονών

Ο Γιώργος είναι ένα έξυπνος και ικανός μαθητής, αλλά με μειωμένη συγκέντρωση σε κάθε είδους

δραστηριότητα είτε σχεδιασμένη αποκλειστικά για εκείνον είτε όχι. Δεν ακούει σχεδόν ποτέ σε κανόνες της τάξης και κάνει ό,τι επιθυμεί εκείνος παρασύροντας πολλές φορές στο παιχνίδι του και τους συμμαθητές του. Η νηπιαγωγός αναγκάζεται πολλές φορές να διακόπτει τη δραστηριότητα, ώστε να προσπαθήσει να εντάξει τον Γιώργο σε αυτή ή άλλες φορές τον αφήνει να παίζει μόνος, αλλά και αυτό δεν είναι λειτουργικό, καθώς προσκαλεί τους συμμαθητές του στο παιχνίδι του ή τρέχει εντός τάξης ή

βγάζει πολλά παιχνίδια αποσυντονίζοντας την ομάδα.

Τα όρια σε μία τάξη χρειάζεται να είναι συγκεκριμένα και σαφή για όλα τα παιδιά και τους ενήλικες που συμμετέχουν σε αυτή. Η τήρησή τους, δε, να γίνεται με συνέπεια από όλους/ες (των ενηλίκων συμπεριλαμβανομένων). Εάν το σκεφτεί κανείς τα όρια σε μία τάξη δεν είναι πολλά. Συνήθως, δε, οι κανόνες της τάξης μπορούν να συνοψιστούν σε πολύ λίγες προτάσεις (πχ. «δεν χτυπάμε», «δεν κοροϊδεύουμε», «μιλάμε με χαμηλές φωνές» «την ώρα του κύκλου καθόμαστε στον πωπό μας»). Σε μία τάξη υπάρχουν, δηλαδή, πράγματα που επιτρέπονται, πράγματα για τα οποία βρίσκουμε εναλλακτικές λύσεις (στο παραπάνω παράδειγμα με το νερό μπορούμε να πούμε «δεν γίνεται να πιτσιλάς με το νερό γύρω-γύρω, αλλά μπορείς να γεμίσεις με νερό τα ποτηράκια στο νιπτήρα») και πράγματα που απαγορεύονται («δεν επιτρέπεται να χτυπάς τη συμμαθήτριά σου»). Είναι σημαντικό αυτά να έχουν συζητηθεί από την αρχή της χρονιάς!

Σχετικά, δε, με τα πράγματα που απαγορεύονται είναι απαραίτητο να είναι γνωστός, σαφής και συγκεκριμένος ο λόγος που κάτι δεν επιτρέπεται πχ. «δεν επιτρέπεται να χτυπάς τη συμμαθήτριά σου γιατί πονάει». Σημαντικό εδώ είναι να εξηγήσουμε ποια είναι η συμπεριφορά που είναι επιθυμητή/επιτρεπτή. Για παράδειγμα, στην περίπτωση που ένα παιδί χτυπάει τη συμμαθήτριά του/της κάτι που πιθανά σημαίνει ότι έχει θυμώσει, χρειάζεται να τον/την προτρέψουμε «να λέει με λόγια ότι θύμωσε». Θυμηθείτε ότι τα μικρά παιδιά δεν κατανοούν κάτι όταν παρουσιάζεται βασισμένο σε αφηρημένες ιδέες και αξίες (πχ. δεν κατανοούν τι εννοούμε εάν τους πούμε «δεν κοροϊδεύουμε γιατί η φιλία είναι σημαντική στη ζωή»), αλλά χρειάζεται να μιλήσουμε για κάτι πιο απτό και σχετικό με την καθημερινή πραγματικότητα των παιδιών (πχ. «δεν κοροϊδεύουμε γιατί τα άλλα παιδιά στεναχωριούνται»). Αυτή η οριοθέτηση και η αντίστοιχη επεξήγηση είναι σημαντική γιατί στόχος μας είναι τα παιδιά να τη γενικεύσουν και παράλληλα να εξασκήσουν την ικανότητα ενσυναίσθησης, που θα τους επιτρέψει να δημιουργήσουν καλές σχέσεις με τους/τις συνομήλικους/ες τους. Αυτό μοιάζει να είναι το ζητούμενο στο παρακάτω παράδειγμα:

Τμήμα νηπίων, δημόσιο νηπιαγωγείο, 22 παιδιά, μαθητής 5 χρονών

Ο Πέτρος είναι πολύ έντονος γενικά στη συμπεριφορά του και ειδικά στη σχέση του με τους συμμαθητές του. Ο τρόπος που τους πλησιάζει για παιχνίδι είναι μάλλον επιθετικός, με έντονες χειρονομίες, διεκδικήσεις να παίζει μαζί τους, με τον τρόπο που θέλει αυτός, ή το παιχνίδι που θέλει αυτός, με αποτέλεσμα τα υπόλοιπα παιδιά να παραπονιούνται και να μην τον παίζουν στα διαλείμματα. Ο Πέτρος φαίνεται να μην κατανοεί γιατί τον αποφεύγουν, αλλά δυσανασχετεί και παραπονιέται συχνά στο δάσκαλό του ότι δεν τον κάνουν παρέα.

Από την άλλη, είναι σημαντικό να έχουμε πάντα στο μυαλό μας ότι τα όρια τίθενται συγκεκριμένα

στη συμπεριφορά -σε καμία περίπτωση δεν τίθενται όρια στα συναισθήματα. Αναγνωρίζουμε τα συναισθήματα όσο δύσκολα, «αρνητικά» ή βίαια και αν είναι (πχ. «καταλαβαίνω ότι θυμώνεις», «αντιλαμβάνομαι ότι ζηλεύεις») και μιλάμε για αυτά ως ένα μέρος της πραγματικότητας και των σχέσεων με τους άλλους. Αυτό που δεν επιτρέπεται είναι η συμπεριφορά που παραβιάζει τα συμφωνημένα όρια της τάξης και των σχέσεων μέσα σε αυτή: οφείλουμε να βοηθήσουμε τα παιδιά να εκφράσουν τα όποια συναισθήματά τους με τρόπο που δεν τα παραβιάζει.

Τι γίνεται όμως όταν ένα παιδί τελικά παραβιάζει τα όρια; Η συζήτηση στην επιστημονική κοινότητα για τις συνέπειες που έχει (ή θα πρέπει να έχει) ένα παιδί εάν παραβιάσει τα συμφωνημένα όρια είναι εκτεταμένη. Υποστηρίζεται ασφαλώς ότι η συνέπεια πρέπει να έχει άμεση σύνδεση με την πράξη, να είναι η φυσική της συνέπεια. Η αλήθεια είναι ότι αυτό δεν είναι πάντα εφικτό. Για παράδειγμα η φυσική συνέπεια που θα έχει ένα παιδί εάν πετάξει και σπάσει ένα παιχνίδι, είναι μετά να μην μπορεί να παίξει με το παιχνίδι γιατί θα είναι χαλασμένο. Αλλά στο πλαίσιο της τάξη ο/η παιδαγωγός θα πρέπει να διασφαλίσει την ακεραιότητα του παιχνιδιού για χάρη και των άλλων παιδιών. Οπότε ο/η παιδαγωγός οφείλει να προειδοποιήσει το παιδί ότι εάν συνεχίσει να πετάει το παιχνίδι, θα χρειαστεί να του το πάρει για να το κρατήσει ασφαλές. Είναι σημαντικό, δε, εάν το παιδί συνεχίσει να το πετάει, ο/η εκπαιδευτικός πραγματικά να το απομακρύνει.

Γενικά, οι βασικές αρχές που διέπουν τις «συνέπειες» είναι:

- Να είναι όσο το δυνατόν πιο άμεσες. Ειδικά τα μικρά παιδιά δεν κατανοούν τη σύνδεση με κάτι που γίνεται πολύ αργότερα
- Να υπάρχει προειδοποίηση, το παιδί να γνωρίζει τι αντίκτυπο θα έχει μία πράξη του και τον λόγο που θα έχει αυτό τον αντίκτυπο
- Να είναι ρεαλιστικές και αντίστοιχες των πράξεων. Δεν λέμε ποτέ κάτι ως απειλή ή κάτι που ξέρουμε ότι δεν θα μπορέσουμε να τηρήσουμε
- Φυσικά, δεν υπάρχει ποτέ οποιοδήποτε είδος σωματικής τιμωρίας. Επίσης, στις μικρές ηλικίες, η απομάκρυνση ενός παιδιού από έναν χώρο ή από την ομάδα, εάν είναι σε μεγάλη ένταση, γίνεται μόνο εάν συνοδεύεται από ένα/μία ενήλικα ο/η οποίος/α θα βοηθήσει το παιδί να ανασυνταχθεί.

Όπως είναι φανερό, η οριοθέτηση δεν είναι απλή ούτε εύκολη διαδικασία. Απαιτεί ικανότητα παρατήρησης και αυτό-παρατήρησης, ψυχική αντοχή και σκέψη από την πλευρά των παιδαγωγών και πάλι θα υπάρχουν φορές που θα μοιάζει ότι τίποτε δεν αλλάζει. Μερικές φορές ένας/μία εκπαιδευτικός μπορεί να αισθάνεται ότι δεν ξέρει πώς να προχωρήσει, να αισθάνεται σε αδιέξοδο, ότι έχει εξαντλήσει τις εναλλακτικές που υπάρχουν. Σε αυτό το σημείο (πού σχεδόν όλοι οι εκπαιδευτικοί έχουν κατά καιρούς βρεθεί) είναι σημαντικό ο/η παιδαγωγός να ζητήσει βοήθεια από συναδέλφους που εμπιστεύεται ή από ειδικούς που μπορεί να του/της προσφέρουν μία άλλη οπτική. Στο παρακάτω παράδειγμα, όταν η εκπαιδευτικός συζήτησε τη δυσκολία που υπήρχε με την

επικαιδευτικό της παράλληλης στήριξης βρέθηκε τελικά μία λύση ικανοποιητική για όλους:

Μεικτό τμήμα νηπίων/προνηπίων, δημόσιο νηπιαγωγείο, 22 παιδιά, μαθητής 6 χρονών, με διάγνωση αυτισμού και παράλληλη στήριξη

Ο Λευτέρης είναι ένα παιδί με αυτισμό 6 χρονών που επαναφοιτεί στο νηπιαγωγείο. Δεν έχει αναπτυγμένο λόγο, χρησιμοποιεί μόνο μερικές λέξεις και πολύ πρόσφατα έγινε ανεξάρτητος στην αυτοεξυπηρέτηση στην τουαλέτα. Του αρέσει πολύ η μουσική και τα αυτοκίνητα, του αρέσουν οι αγκαλιές και διατηρεί βλεμματική επαφή. Η νηπιαγωγός έχει ένα cd με πολλά τραγούδια εκ των οποίων κάποια, πολύ συγκεκριμένα, αρέσουν στο Λευτέρη και ζητά να τα ακούει συνεχώς. Όταν βάζουν τα υπόλοιπα τραγούδια, ο Λευτέρης βάζει τα χέρια στα αυτιά, φωνάζει και προσπαθεί να σταματήσει το cd player και να βάλει τα τραγούδια που του αρέσουν. Η νηπιαγωγός μέσα στην ημέρα τού δίνει τη δυνατότητα να βάλει τραγούδια που του αρέσουν. Ωστόσο τα τραγούδια που παίζουν επαναλαμβάνονται και η νηπιαγωγός δυσκολεύεται να βάλει τη μουσική που εκείνη επιθυμεί όποτε το χρειάζεται. Συζητώντας το πρόβλημα με τη δασκάλα της παράλληλης στήριξης βρέθηκε η λύση να αντιγράψουν σε ένα cd τα αγαπημένα τραγούδια του Λευτέρη και να φέρουν ένα ακόμα cd player που θα ρυθμίζει τη λειτουργία του η ειδική παιδαγωγός. Ο Λευτέρης έτσι μπορούσε να ακούει πιο συχνά (αν και σε χαμηλή ένταση!) τα αγαπημένα του τραγούδια και σιγά-σιγά άρχισε να δέχεται πιο εύκολα να ακούει τη μουσική που ακούει και η υπόλοιπη τάξη.

Εν τέλει, τα όρια είναι σημαντικό κομμάτι της ανάπτυξης, και συνδέονται με την ικανότητα διαφοροποίησης, αντίληψης του εαυτού και την ψυχική ασφάλεια. Στόχος των παιδαγωγών είναι η εσωτερίκευση των ορίων ως κάτι χρήσιμο και λειτουργικό και όχι αυταρχικό, ή άκαμπτο. Και μέσα στην τάξη, όμως, είναι απαραίτητο να αναγνωρίζουμε ότι χρειάζεται, ασφαλώς, να βάζουμε όρια στα παιδιά, αλλά από την άλλη είναι απαραίτητο να αντέχουμε και να σεβόμαστε τα όρια που θέτει το ίδιο το παιδί μέσα στο πλαίσιο ελευθερίας που η ηλικία του τού επιτρέπει.

Ζητώντας βοήθεια

Υπάρχουν κάποια παιδιά που μας δυσκολεύουν πολύ. Όσο και να προσπαθούμε αισθανόμαστε ότι δεν καταφέρνουμε κάτι μαζί τους, ότι κάνουμε «τρύπες στο νερό». Ή από την άλλη υπάρχουν παιδιά που μας ανησυχούν. Ίσως ξέρουμε ακριβώς γιατί συμβαίνει αυτό, ή μπορεί να έχουμε ένα αδιόρατο συναίσθημα ότι «κάτι δεν πάει καλά».

Όσο και αν φαίνεται περίεργο, η πιο μεγάλη δυσκολία είναι να εντοπίσουμε τι ακριβώς μας φέρνει σε αυτή τη δύσκολη θέση. Συνήθως έχουμε την τάση να αποδιώχνουμε αυτές τις σκέψεις: είτε γιατί δεν θέλουμε να παραδεχτούμε ότι αισθανόμαστε αδύναμοι/ες, είτε γιατί φοβόμαστε τι θα πουν οι συνάδελφοί μας, είτε γιατί δεν έχουμε «χειροπιαστές αποδείξεις» ότι κάτι συμβαίνει, είτε γιατί ανησυχούμε ότι θα μπει μία «ταμπέλα» σε ένα παιδί και αυτό μπορεί να το «στιγματίσει»... Πολλές φορές ρίχνουμε ευθύνες σε άλλους (οι γονείς, και ειδικά οι μαμάδες, είναι οι πιο συχνοί αποδέκτες αυτών των προβολών: «δεν κάνουν εκείνο, δεν κάνουν το άλλο και γι' αυτό το παιδί αντιδρά έτσι»), ακριβώς επειδή είναι πολύ δύσκολο να αναλογισθούμε τις δικές μας αντιδράσεις, τις δικές μας ελλείψεις και δυσκολίες σχετικά με αυτά τα παιδιά.

Όμως, μεγάλο μέρος της δουλειάς του/της εκπαιδευτικού είναι ο έγκαιρος εντοπισμός «πραγμάτων που δεν πάνε καλά». Οι παιδαγωγοί με τη μεγάλη εμπειρία τους (ακόμα και οι πιο νέοι/νέες εκπαιδευτικοί βλέπουν πολλά παιδιά της ίδιας ηλικίας) μπορούν να είναι οι πρώτοι/ες που θα σκεφθούν, θα αναρωτηθούν και (εάν κρίνουν σκόπιμο) θα αναζητήσουν περαιτέρω βοήθεια από ειδικούς στο πλαίσιο πρώιμης παρέμβασης, που ξέρουμε ότι είναι ιδιαίτερα επωφελής στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων. Η παρακάτω περιγραφή αφορά ένα παιδί που δυσκόλευε πολύ την παιδαγωγό μέσα στην τάξη με τις ξαφνικές εκρήξεις του:

Τμήμα προνηπίων, δημόσιο νηπιαγωγείο, 17 παιδιά, μαθητής 4 χρονών

Ο Λεωνίδας είναι ένα έντονο παιδί. Έχει αναπτυγμένες μαθηματικές και γλωσσικές ικανότητες και μοιάζει πολύ «δουλεμένος» σε αυτό το κομμάτι. Στο συναισθηματικό, όμως, τομέα, δυσκολεύεται πολύ. Όταν η νηπιαγωγός βάλει ένα όριο και του πει «όχι» σε κάτι που θέλει ή εάν γίνει κάτι που δεν του αρέσει ή ακόμα και αν αλλάξει η ρουτίνα που έχει στο μυαλό του, ουρλιάζει, κλαίει πολύ δυνατά και είναι απαρηγόρητος. Σε κάτι τέτοιες στιγμές έχει συμβεί να χτυπήσει τη νηπιαγωγό ή/και τον εαυτό του. Ο Λεωνίδας μες την ημέρα παίζει με άλλα παιδιά, αλλά σε δευτερόλεπτα μπορεί να δαγκώσει, χτυπήσει, ή γρατσουνίσει κάποιον παιδί απρόβλεπτα ή για μια μικρή παρεξήγηση. Όταν, όμως, ο Λεωνίδας είναι ήρεμος μπορεί να γίνει πολύ γλυκός και συνεργάσιμος.

Τα περισσότερα παιδιά για τα οποία οι παιδαγωγοί ζητούν βοήθεια είναι παιδιά που διαταράσσουν την λειτουργία της τάξης, όπως ο Λεωνίδας παραπάνω. Όμως, την προσοχή του/της εκπαιδευτικού αξίζει να έχουν και παιδιά που δεν διαταράσσουν, αλλά φαίνεται τα ίδια να μην περνάνε καλά, να στεναχωριούνται ή να δυσκολεύονται στην τάξη. Ένα τέτοιο παράδειγμα μοιάζει να είναι αυτό που περιγράφεται παρακάτω:

Μεικτό τμήμα προνηπίων/προ-προνηπίων, ιδιωτικό νηπιαγωγείο, 11 παιδιά, μαθητής 4 χρονών

Ο Βασίλης είναι ένα αγόρι κοινωνικό και φιλικό, καθώς και πρόθυμο να συμμετέχει στις εκπαιδευτικές διαδικασίες. Παρ' όλα αυτά φαίνεται ότι δυσκολεύεται να κατανοήσει τις οδηγίες της κάθε δραστηριότητας. Η νηπιαγωγός στοχευμένα και επανειλημμένα εξηγεί την οδηγία σε εκείνον, αλλά ο Βασίλης εξακολουθεί να μην κατανοεί τι πρέπει να κάνει. Όταν η νηπιαγωγός επιμένει μαζί του, εκείνος νιώθει πίεση και κλαίει. Η νηπιαγωγός τον ρωτά γιατί κλαίει και εκείνος δεν απαντά. Εκείνη τον καθησυχάζει λέγοντάς του πως δεν πειράζει εάν δεν κατανοεί κάτι, γι' αυτό είναι δίπλα του για να του εξηγεί και να τον βοηθά να κάνουν μαζί όσα χρειάζονται. Ο Βασίλης μετά ηρεμεί και ανακτά τη χαρά του δουλεύοντας μαζί της με περισσότερη ηρεμία.

Κάτι πολύ σημαντικό που (δυστυχώς) υπάρχουν φορές που δεν τηρείται: οι παιδαγωγοί σε καμία περίπτωση δεν κάνουν διαγνώσεις, ούτε κάνουν υποθέσεις για διαγνώσεις. Δεν είναι αυτή η αρμοδιότητά τους, ούτε η επιστήμη τους. Παρατηρούν λεπτομερώς και καταγράφουν συμπεριφορές που τους/τις ανησυχούν ή τους/τις δυσκολεύουν, σκέφτονται πώς οι ίδιοι/ες μπορούν να χειριστούν καλύτερα μέσα στην τάξη τα παιδιά που τους/τις προβληματίζουν (αποδεχόμενοι/ες τα συναισθήματά τους προς αυτά τα παιδιά, που μπορεί να κυμαίνονται από τη θλίψη και τη συμπόνια μέχρι το θυμό και την αγανάκτηση) και αναζητούν βοήθεια για να στηριχθούν οι ίδιοι/ες και να κατευθύνουν τις περαιτέρω κινήσεις τους. Η βοήθεια αυτή μπορεί να προέρχεται από άλλους συναδέλφους που εμπιστεύονται, από τη διεύθυνση του σχολείου, το/τη σχολική ψυχολόγο, το/τη συντονιστή/τρια εκπαιδευτικού έργου, το/τη σύμβουλο σχολικής ζωής... Επίσης, ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να αναζητήσει στήριξη από τηλεφωνικές γραμμές που ειδικεύονται σε θέματα παιδιών, γονέων και εκπαιδευτικών (πχ. η τηλεφωνική γραμμή «Μαζί για το Παιδί»).

Σε καμία περίπτωση η εκδήλωση ανησυχίας δεν κάνει ένα/μία παιδαγωγό κακό/ή εκπαιδευτικό: για την ακρίβεια συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο. Καλός/ή εκπαιδευτικός είναι αυτός/ή που έχει τα μάτια του/της, τη σκέψη του/της και το συναίσθημά του/της ανοικτά «προς τα έξω και προς τα μέσα» και μπορεί να εντοπίσει δυσκολίες τόσο δικές του/της όσο και των μαθητών/τριών του/της. Και ασφαλώς δεν βγάζει αποφάσεις και «φιρμάνια» για το τι «δεν πάει καλά» με ένα παιδί. Για άλλη μια φορά αξίζει να τονιστεί: ο/η εκπαιδευτικός παρατηρεί, καταγράφει τι τον/την προβληματίζει, και συζητά. Αυτός θα είναι και ο τρόπος που θα πληροφορήσει τους γονείς: θα μιλήσει για συγκεκριμένα ζητήματα που τον/την προβληματίζουν, θα αναφέρει συγκεκριμένα περιστατικά και θα παροτρύνει για περαιτέρω διερεύνηση από την πλευρά των γονέων (χωρίς να αναφερθεί, ούτε να υπονοηθεί, κάποια διάγνωση ή παθολογία).

Εμείς και οι άλλοι

(οι σχέσεις με τους/τις συναδέλφους)

Πιο πάνω αναφερθήκαμε στη βοήθεια που μπορεί να έχει κάποιος/α νέος/α εκπαιδευτικός από τους/τις συναδέλφους του. Όσες, όμως, φορές έγινε αναφορά σε συναδέλφους ως πηγή βοήθειας, πάντα υπήρχε η επωδός «που ο/η παιδαγωγός εμπιστεύεται». Με άλλα λόγια, μας είναι σαφές ότι κάποιοι/ες (οι περισσότεροι/ες, ελπίζουμε) συνάδελφοι, οι πιο έμπειροι/ες - αλλά όχι μόνο, μπορούν να αποτελούν ουσιαστική πηγή στήριξης και βοήθειας μέσα στο πλαίσιο του νηπιαγωγείου. Αυτό είναι ένα ιδιαίτερα ευτυχές γεγονός όταν συμβαίνει.

Θα ήταν σημαντικό ο/η νέος/α παιδαγωγός να είναι ανοιχτός/η προς αυτή την βοήθεια, να ενταχθεί στο σχολείο με την διάθεση να μάθει από τους/τις άλλους/ες επαγγελματίες προσπαθώντας να ρυθμίσει το άγχος και την ανταγωνιστική διάθεση που συχνά αναπτύσσεται ανάμεσα σε «ομηλικούς». Αυτό δεν σημαίνει ότι θα αγνοεί τα δυναμικά που αναπτύσσονται ανάμεσα στους/στις συναδέλφους: αντίθετα, σημαίνει ότι θα προσπαθήσει να είναι ενήμερος αυτών των δυναμικών και να αναρωτιέται για τη δική του/της θέση/στάση (και πιθανή συμβολή) σε αυτά. Μήπως είναι πολύ «μαζεμένος/η» και ντροπαλός/ή σαν να έχει σοβαρές αμφιβολίες για το ρόλο του/της; μήπως μοιάζει να βρίσκεται μόνιμα σε αμυντική θέση, σαν να μην εμπιστεύεται κανένα; ή μήπως, αντίθετα, είναι «επιθετικός/ή» ή απόλυτος/η στη στάση του σαν να μην αφήνει περιθώριο για συζήτηση; Η

πολυπλοκότητα των σχέσεων με τους/τις συναδέλφους και η αναρότηση σχετικά με αυτές αντικατοπτρίζεται στην παρακάτω περιγραφή:

Μεικτό τμήμα νηπίων/προνηπίων (κόκκινη τάξη), δημόσιο νηπιαγωγείο, 25 παιδιά, συνάδελφος νηπιαγωγός ως παράλληλη στήριξη στο τμήμα. Στο νηπιαγωγείο υπάρχει και ένα άλλο τμήμα νηπίων/προνηπίων (μπλε τάξη)

Οι νηπιαγωγοί της κόκκινης τάξης (η δασκάλα της τάξης και η νηπιαγωγός της παράλληλης στήριξης) μιλούν με τη νηπιαγωγό της μπλε τάξης. Η εκπαιδευτικός του άλλου τμήματος αναφέρει πως κάνει δυο φορές την ημέρα προσευχή, τόσο το πρωί όσο και πριν το δεκατιανό. Η φιλοσοφία, όμως, των παιδαγωγών της κόκκινης τάξης ως προς τη θρησκευτική προσέγγιση στην τάξη απέχει από εκείνη της άλλης νηπιαγωγού. Στο συγκεκριμένο σχολείο υπάρχουν αρκετά παιδιά άλλων θρησκευτικών αντιλήψεων. Οι νηπιαγωγοί της κόκκινης τάξης προβληματίζονται για το εάν πρέπει να συζητήσουν με τη συνάδελφο γύρω από τη προσευχή. Προβληματίζονται σχετικά με το τι επιρροή μπορεί να έχει η καθημερινή προσευχή δύο φορές την ημέρα σε κάποιο παιδί άλλης θρησκείας. Φοβούνται πως συζήτηση μπορεί να εκληφθεί ως κριτική ή παρατήρηση και να δημιουργηθεί παρεξήγηση και απομάκρυνση.

Ο χειρισμός της παραπάνω συνθήκης εξαρτάται από διάφορες παραμέτρους. Μερικές από αυτές μπορεί να είναι: η συνάδελφος της μπλε τάξης είναι παλιά ή νέα συνάδελφος; Επιθυμεί και επιδιώκει τη συνεργασία και την κοινή πορεία των δύο τάξεων; ποιο είναι γενικά η φιλοσοφία στο συγκεκριμένο σχολείο σχετικά με την ένταξη των παιδιών άλλης θρησκείας; Η απάντηση σε όλα αυτά θα επηρεάσει τη συζήτηση που θα γίνει ανάμεσα στις συναδέλφους (εφόσον μπορεί να γίνει), αλλά και το γενικότερο κλίμα ανάμεσα σε αυτές. Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, ο σεβασμός στους/στις συνεργάτες/τιδες είναι το βασικό κλειδί για επιτυχημένη συνύπαρξη.

Μία ερώτηση μοιάζει προφανής εδώ: είναι ο ρόλος του/της νέου/ας εκπαιδευτικού να προσπαθήσει για τις σχέσεις με τους/τις συναδέλφους, να αναρωτιέται για την πολυπλοκότητα αυτών και να αναστοχάζεται για τη προσωπική του/της στάση και τη συμπεριφορά του/της; Η απάντηση είναι σαφής: δεν είναι ο ρόλος μόνο των νέων παιδαγωγών. Για την ακρίβεια θα περίμενε κανείς αυτό να είναι το κύριο μέλημα των παλαιότερων συναδέλφων. Κάποιες φορές συμβαίνει, ωστόσο, οι παλαιότεροι/ες συνάδελφοι να αισθάνονται «απειλημένοι/ες» από την έλευση των νεότερων που φοβούνται ότι έρχονται να «ταράξουν» την κατεστημένη κατάσταση ή να αμφισβητήσουν ό,τι οι ίδιοι/ες πρεσβεύουν. Το αποτέλεσμα μπορεί να είναι ότι τους/τις αντιμετωπίζουν με σκεπτικισμό, υποτίμηση ή ακόμα και με κάποια εχθρότητα.

Ελπίζουμε όμως οι νέοι/ες εκπαιδευτικοί να καταφέρνουν να αισθάνονται ψυχικά πιο ασφαλείς, να σκέφτονται πιο δημιουργικά και να παρατηρούν τον εαυτό τους και τους άλλους περισσότερο και με πιο ανοιχτό πνεύμα. Η προσωπική αναζήτηση σχετικά με το ρόλο του/της

παιδαγωγού (που περιλαμβάνει και τις σχέσεις με τους/τις συναδέλφους) δεν γίνεται για χάρη των άλλων συναδέλφων. Γίνεται για χάρη της προσωπικής ανάπτυξης σε επαγγελματικό και συναισθηματικό επίπεδο.

Enter Covid-19 (σύντομες σκέψεις για τη διαχείριση του κορωνοϊού στο νηπιαγωγείο)

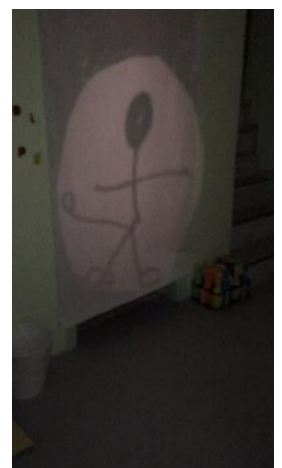
Η πανδημία ήρθε να ταράξει την παγκόσμια κοινότητα, να αναστατώσει όλους/ες (ενήλικους και ανήλικους) και να αλλάξει σχεδόν ό,τι θεωρούσαμε δεδομένο στα πλαίσια του σχολείου. Οι παιδαγωγοί, οι γονείς και ασφαλώς τα παιδιά καλούνται να λειτουργήσουν υπό νέες (δυστοπικές θα λέγαμε) συνθήκες, με απαγόρευση της στενής σωματικής επαφής (πόσο δύσκολο μπορεί να είναι για ένα μικρό παιδί που κλαίει να μην μπορεί να σκουπίσει τα δάκρυά του στην αγκαλιά της δασκάλας του), με μάσκες, με αυστηρούς κανόνες για το φαγητό και το μοίρασμα, την κοινή χρήση των αντικειμένων...και δεν μιλάμε για την τηλε-εκπαίδευση που καταργεί το όριο ανάμεσα στο σχολείο και το σπίτι (που με αρκετό κόπο τα μικρά παιδιά και οι γονείς τους έχουν πολύ πρόσφατα κατακτήσει) και αλλοιώνει την αίσθηση της ομάδας της τάξης.

Οι εκπαιδευτικοί επιφορτίζονται με την επιπλέον ευθύνη να προσέχουν να τηρούνται τα μέτρα υγειονομικής ασφάλειας, να καθησυχάζουν τους γονείς ότι έχουν την κατάσταση υπό έλεγχο σύμφωνα με τις διατάξεις του Υπουργείου, να αντέχουν το δικό τους άγχος για την υγεία τους και την υγεία των οικείων τους.

Έχουν αλλάξει, όμως, όντως όλα; Νομίζουμε ότι ίσως χρειάζεται να σκεφτούμε την απάντηση κάπως περισσότερο και τότε (σαν την εισαγωγή στα κόμιξ του Αστερίξ) ενδεχομένως να απαντήσουμε «όχι όλα». Τι σημαίνει αυτό;

Όλες οι κρίσεις φέρνουν στην επιφάνεια μέρη του εαυτού και των σχέσεων που ενδεχομένως πριν να μην ήταν τόσο ορατά ή να εμφανίζονταν ηπιότερα. Οι κρίσεις (και το άγχος που αυτές προκαλούν) οδηγούν στην έξαρση ενδοψυχικών φαινομένων που υπήρχαν, αλλά τα άτομα μπορούσαν να τα διαχειριστούν με περισσότερη επιτυχία. Με άλλα λόγια, αυτό που φαίνεται είναι ότι πανδημία επιτείνει ήδη υπάρχοντα θέματα και δυσκολίες.

Πώς αυτή η σκέψη μπορεί να βοηθήσει τους/τις εκπαιδευτικούς; Κατ' αρχάς ίσως υπάρχει κάτι ανακουφιστικό όταν κάποιος/α αισθάνεται ότι δεν βυθίζεται σε εντελώς άγνωστα και ανεξερεύνητα νερά -τα ζητήματα είναι παρόμοια (αν και ομολογουμένως πολλές φορές πιο έντονα) με αυτά που έχει συναντήσει στο παρελθόν. Επομένως, και τα εργαλεία διαχείρισης (που ο/η παιδαγωγός έχει μάθει στη διάρκεια της εκπαίδευσής του ή/και έχει ανακαλύψει χάρις στην εμπειρία του στην τάξη) μπορεί να είναι παρόμοια. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι αυτό

που προτείνουμε μοιάζει με το πλύσιμο των χεριών! Πάντα πλέναμε τα χέρια μας, στον κορωνοϊό μάθαμε ότι αυτό πρέπει να γίνεται περισσότερο και πιο σχολαστικά!

Η ικανότητα σκέψης, παρατήρησης και αυτό-παρατήρησης (που αυτός ο οδηγός τονίζει ως το πλέον σημαντικό στοιχείο της συναισθηματικής διαχείρισης της τάξης και εν τέλει όλης της εκπαιδευτικής διαδικασίας) μπορεί να μας οδηγήσει στο να σκεφθούμε τι είναι αυτό που κρύβεται πίσω από συμπεριφορές στο σχολείο που σε ένα πρώτο επίπεδο σχετίζονται με τον κορωνοϊό, αλλά τις περισσότερες φορές αφορούν τα βασικά θέματα που αντανακλούν τη συναισθηματική διάσταση της εκπαίδευσης.

Οι συμπεριφορές αυτές μπορεί να σχετίζονται με την ανάγκη (και τη δυσκολία) οριοθέτησης, όπως μοιάζει να είναι στο παρακάτω παράδειγμα:

Μεικτό τμήμα νηπίων/προνηπίων, ιδιωτικό νηπιαγωγείο, 23 παιδιά, μαθήτρια 4 χρονών.

Η Χαρά είναι ένα πολύ αυθόρμητη και δυναμική. Τις περισσότερες φορές δεν ακολουθεί κανόνες της τάξης και συνεχώς βρίσκει να ασχολείται με άλλα πράγματα πέρα από αυτά που είναι προγραμματισμένα για τη συγκεκριμένη στιγμή. Στο γενικό πλαίσιο της μη συμμόρφωσής της σε κανόνες η Χαρά δεν βάζει σχεδόν ποτέ μάσκα, αν και η νηπιαγωγός έχει εξηγήσει πολλές φορές στην τάξη τους λόγους και τη σημασία της μάσκας στη ζωή μας στην παρούσα περίοδο.

Ή μπορεί να αναδεικνύουν το ζήτημα της «εισβολής» των γονέων στο πλαίσιο του σχολείου, θέμα κοινό και ιδιαίτερα ευαίσθητο στις τάξεις μικρών παιδιών όπου ο αποχωρισμός είναι βασικό ζητούμενο της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Συμβαίνει πολλές φορές, επ' αφορμή της πραγματικότητας του κορωνοϊού που εντείνει την ανασφάλεια, οι γονείς που είχαν από την αρχή δυσκολευθεί να εμπιστευθούν το σχολικό πλαίσιο να επιχειρήσουν (ίσως όχι απόλυτα συνειδητά) να ελέγξουν το πλαίσιο της τάξης. Κάτι αντίστοιχο μοιάζει να συμβαίνει στο παρακάτω παράδειγμα:

Τμήμα νηπίων, δημόσιο σχολείο, 23 παιδιά, μαθήτρια 5 χρονών

Η Ελένη είναι ένα πολύ συνεργάσιμο, δημιουργικό και συμμετοχικό παιδί. Είναι ενήμερη για τις εξελίξεις του κορωνοϊού, φοράει τη μάσκα της χωρίς πρόβλημα και την αλλάζει κρατώντας την σωστά όποτε απαιτείται, είναι προσεκτική στην ομάδα, και όσο περνάει ο καιρός γίνεται περισσότερο κοινωνική με τους συμμαθητές της και αγαπητή. Μετά από ένα διάλειμμα, όμως, λέει πολύ αναστατωμένη στη δασκάλα: «Κυρία, ήρθε και έκατσε κοντά μου η Αγγέλα στο παγκάκι. Εγώ της λέω έχουμε τον ιό και δεν πρέπει να κάθεται κοντά και δεν ακούει. Μου το έχει πει η μαμά πως πρέπει να κάθομαι μακριά από τα άλλα παιδιά».

Η μεγάλη αναστάτωση της Ελένης στο παραπάνω παράδειγμα ίσως δεν οφείλεται μόνο στο

φόβο της για τον κορωνοϊό, αλλά και στο πώς θα μπορέσει να διαχειριστεί τις διαφορετικές επιταγές του σχολείου (που μοιάζει να επιτρέπει στα παιδιά να κάθονται στο ίδιο παγκάκι) και της οικογένειας (που θέλει η Ελένη να είναι σε μεγάλη απόσταση από τα άλλα παιδιά). Ο/η παιδαγωγός προκειμένου να επιτύχει τον κατάλληλο τρόπο χειρισμού τέτοιων ζητημάτων, που αναδύονται έντονα στην εποχή του κορωνοϊού, είναι σημαντικό να αναλογιστεί τα βασικά συναισθηματικά θέματα που μοιάζει να επανέρχονται προς επίλυση και να αφουγκραστεί την προηγούμενη εμπειρία του.

Για τη συγγραφή του οδηγού συνεργάστηκαν οι:

Λήδα Αναγνωστάκη, Επίκουρη Καθηγήτρια ΤΕΑΠΗ/ΕΚΠΑ, διευθύντρια ΣΥΚΕΟΜ

Καλλιρόη Παπαδοπούλου, Επίκουρη Καθηγήτρια ΤΕΑΠΗ ΕΚΠΑ

Μαρία Σαμαρά, συνεργάτης ΣΥΚΕΟΜ, Νηπιαγωγός, Σύμβουλος ψυχικής υγείας

Αγγελική Σωτηρίου, συνεργάτης ΣΥΚΕΟΜ, Νηπιαγωγός, Σύμβουλος ψυχικής υγείας

